

דפים מט — נ

פה. אלו תקנות אושא הובאו בסוגיא, והאם הלכה כמותן?

חמש תקנות אושא מוזכרות בסוגיא:

(א) **שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהם קטנים.** (רבי אילעא אמר ריש לקיש משום רבי יהודה בר חנינא). כאמור לעיל, להלכה אין כופים את האב אלא באמיד.

א. אף על פי דלא קיימא לן כתקנת אושא, באמיד משמע שמצוה מיוחדת היא מתקנת חכמים לזון את בניו, ואינה צדקה בעלמא (עפ"י עזרת כהן נז). ויתכן שבאמיד אנו נוקטים להלכה כתקנת אושא, ולכן אף לפי השיטות שאין כופין על הצדקה, כאן כופין. (עפ"י שבט הלוי ח"ו רט).

ב. כאשר הבנים גדולים (שהביאו שערות. רש"י) אין חיוב לזונם כלל, ואולם מדין צדקה חייב אדם ליתן לקרובו קודם לאחרים, ואף כופים על כך. (ע' רמב"ם מתנות עניים ז; בית שמואל עא וכנסת הגדולה שם).

(ב) **הכותב כל נכסיו לבניו — הוא ואשתו נזונים מהם.** (רבי אילעא אמר ריש לקיש).

והוכיחו מדברי רבי יונתן שאין הלכה כן, ומן הדין אין לכפות הבנים על כך.

א. דוקא מהבנים מוציאים, אבל נתן מתנה לאחרים — אין מוציאים מהם למזונות האשה. (רש"י ותוס'). וממתנת שכיב מרע — נחלקו הראשונים אם מוציאים אם לאו. (עתוס' והגהות אשר"י).

ב. נתנו היורשים במתנה לאחרים — לדברי התוס' אין מוציאים מהם למזון האשה, ומארי"ח (מובא בהגהות אשרי טו) נסתפק לומר שמוציאים, וכן נקט מהרש"ל (יש"ש כג).

ג. יש אומרים שלא הסיקו בגמרא אלא לענין שאין מוציאים מהבן לאב, אבל אשתו ניוזנית, וכל שכן לאחר מיתתו. (עפ"י מהר"ם — מובא במדרכי קסא ועוד. וכ"ה בים של שלמה — כה).

(ג) **המבזבז — אל יבזבז יותר מחומש.** (רבי אילעא).

וכן שנו בברייתא, שאין לאדם לבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות. ומעשה באחד שבקש לבזבז יותר מחומש ולא הניח לו חבירו — רבי ישבב / רבי עקיבא. וסמכו על הכתוב **עשר אעשרנו לך**.

אמרו בירושלמי: פעם ראשונה יכול לבזבז חומש. מכאן ואילך חומש מן הרייח בכל שנה. ודוקא מחיים, אבל לאחר מיתה יכול לבזבז יותר מחומש (רא"ש ועוד). ויש אומרים שממדת חסידות אפשר אף יותר מחומש. וכן יש אומרים שלהחזקת תורה מבזבז יותר מחומש. וכן כשיש עניים רעבים לפניו, או כשיש לו פרנסה קבועה ובא לחלק ממותר הרווחים העודפים על מחייתו.

(ד) **יהא אדם מגלגל עם בנו עד שתיים עשרה שנה** (אם מסרב ללמוד, יגלגל עמו בנחת ובדברים רכים. רש"י), **מכאן ואילך — יורד עמו לחייו.** (רב יצחק).

ופירשו, אף על פי שיש לספות תורה לתינוק מגיל שש, אין לירד עמו לחייו עד לאחר שתיים עשרה שנה. עוד אפשר שלמקרא יש להלעיטו בעל כרחו מבן שש, ולמשנה מבן שתיים עשרה. (וכן פסק הרא"ש). ומגלגל עמו למשנה מבן עשר (כדברי אב"י בשם האם), ולמקרא — מבן חמש (תוס').

פחות מבן שש, אם מכניסו למלמד תינוקות — רץ אחריו (להברותו ולהחיותו) ואינו מגיעו. ויש אומרים: חבריו רצים אחריו (להיות פקחים בתורה כמותו) ואין מגיעים אותו. ושניהם אמת — חלש וחכם. או אפשר שזה בכחוש וזה בבריא.

ובכחוש מכניסו משיהא בן שבע (י"ד רמה, ח). ואם הילד בריא מאד — מכניסים אותו בן חמש. (תוס' ב"ב כא עפ"י משנת אבות. ויש שפרשו כוונת המשנה באבות, כעבור חמש שנים שלמות (ע' תשב"ץ ח"ב סד).

(ה) האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה — הבעל מוציא מיד הלקוחות. (רבי יוסי בר חנינא. וכן הלכה).

דפים נ — נא

פ. האם גובים למוזנות הבנות ולפרנסתן מן המטלטלין?

נחלקו תנאים ואמוראים האם גובים למוזנות הבנות ממוטלטלין אם לאו, וכן נחלקו לענין פרנסתן (= נדוניה שלהן); לדברי רבי מוציאם, ולדברי רבי שמעון בן אלעזר אין מוציאם. וכן למד רב המנונא ממשנתנו, שיש להשוות מוזנות הבנות לכתובת בנין דכרין, שאינה אלא מן הקרקע.

רב יצחק בר יוסף אמר: בעלייה התקינו שיהו בנות ניוזנות מן המטלטלין. וכן דנו דייני נהרדעא. וכן רב חנא בר ביזנא הגבה בפומבדיתא מן המטלטלין למוזנות הבנות. אמר להם רב נחמן לדיינים: החזירו הדין (שסבר טעות בדבר משנה היא. תוס'), ואם לאו — אגבה חצרכם מכם ואתן לבעל הדין. רבי אמי רבי אסי סברו לזון ממוטלטלין, אמר להם רבי יעקב בר אידי: דבר שרבי יוחנן וריש לקיש לא עשו בו מעשה, אתם עושים?! רבי אלעזר סבר לזון ממוטלטלין, אמר לפניו רבי שמעון בן אליקים: רבי, יודע אני בך שאין מדת הדין אתה עושה אלא מדת רחמנות, אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות. ולענין פרנסה אמר שמואל ששמיין בדעתו של אב, ואם לפי אומד הדעת היה נותן הוא מטלטלין, אף אנו נותנים. ואפשר שכן נהג רב.

אף על פי שהלכה כרבי מחברו, כאן הלכה כרבי שמעון בן אלעזר, שכן פסק רבא, אין גובים ממוטלטלין אלא מקרקעות — בין לכתובה בין למוזנות בין לפרנסה. וכן דעת אביי ורב יוסף, שאין לגבות אלא מהקרקע או מהמחובר לקרקע, להוציא תמרים העומדים ליגדר, שכבר אינם צריכים לדקל — אין גובים. ואף על פי שרבא אמר אין מוציאם, הורה רבא במעשה שבא לפניו ביתום ויתומה אח ואחות ונכסיהם ביד אפוטרופוס, שיש להעלות ליתום מוזנות יתירים כדי שתזון אחותו עמו, שהרי מלבד שהיא אחותו שצריכה לזון, היא גם משמשתו.

הגאונים תקנו שאשה גובה כתובתה ומוזנות ממוטלטלי היתומים. וכן לענין פרנסה כתבו התוס' (סד"ה ממקרקעי) שגובים ממוטלטלין.

ולדעת התוס' (מט: ד"ה הוא) והרא"ש, לאחר תקנת הגאונים גובים ממוטלטלין של מתנת שכיב מרע. והרמ"א (אה"ע צג, כ) כתב (עפ"י דעה המובאת במרדכי) שאינה ניוזנית מהם. (וע"ע בשו"ת אור לציון ח"א חו"מ ג).

וכן נחלקו הדעות לענין גביית כתובת בנין דכרין, לאחר תקנת הגאונים, האם גובים מן המטלטלין (תוס' נב: ועוד) או שמא העמידה על דין התלמוד לגבות רק מקרקע, מאחר ועתה בטלה סיבת תקנת כתובת בנין דכרין. (ע' בראשונים כאן ולהלן נב:).

דף נא

פ. כיצד הדין במקרים הבאים?

א. לא כתב לה כתובה.

ב. כתבה לו 'התקבלתי' על חלק מסכום הכתובה.